

הרב אברהם יצחק הכהן קוק זצ"ל*

תפילה

התפילה

ערכה

א. שתי שיטות הן לערכה של התפילה, השיטה המיסטית והשיטה הרציונלית. הראשונה מבארת את קשר העולם עם האדם ועם תנועותיו כולן, ומראה בעליל שהבעת הרצון הנפשי של האדם בהתדבקו באלהים, הרי היא פועלת ויוצרת מתוך המעמד הרוחני עלילות רבות ערך בההווה בכללה, וממילא באה הפעולה לטובה בהנוגע לחלקו של האדם ומבוקשיו. השיטה הרציונלית אינה מכרת את הסתרים הנפלאים הללו, והיא מכנסת את התפילה כולה לתוך המערכה המוסרית, הפסיכית, הפיזית. האדם יתרומם ע"י ציורי תפילתו, נפשו תזדכך, מדותיו יתעלו. התוכן המוסרי הוא בודאי אחוז עם הגורל של האדם, בההטבה המוסרית יוטב הגורל. ההווה כולה שואפת לקדמה וטוב, הרשעה היא נפלטת מהמציאות, ובזה הננו מכירים את סבת הפגעים כולם בהרשעה. ההטבה הנפשית שע"י חיקוי השירי של התפילה, היא התכלית. אין לקשר את התפילה בפרטיות של הפעולה המבוקשת ע"פ השיטה המדוברת, אלא מצטרפת היא מתוך הכלל. היא מכרת, שהאדם שלא יתפלל, יצטברו בתוכו הרבה תכונות קשות מחוסרות תיקון ועידון, ומצבו המוסרי יסבול מזה הרבה. ולהיפוך, ע"י התפילה יתעלה האדם, ויהיה יותר מואר ברוחניותו, וממילא יהיו חפציו יותר ממולאים. בכלל, יקרה היא האידיאליות של התפילה, הבעת הנשמה, יותר מעצם התכלית הפרטית של המבוקש שבתפילה. מובן שלשיטה זו צריך המצב האידיאלי להיות יותר מזוכך, כדי שתהיה התפילה מוכרת לדבר של חובה גדולת ערך. אמנם השיטה השניה היא ממולאה מאידיאליות פנימית המוזרת מההווה כולה בתוכה, אבל היא מספקת להמשיך לבבות אל קביעותה.

שאלת שינוי הרצון

ב. המחשבות הזרות שבתפילה, הן באות מפני הקושי הכללית שיש על ענין התפילה, שלכאורה אין לה מקום, מפני שאין שייך לומר לגבי הקב"ה שינוי רצון

* מהעתק כת"י הרב זצ"ל.

הסידור, העריכה ונתינת הכותרות נעשו על ידי העורכים.

הקטעים ד, ז, ח, י, יב, יד מצויים באורות הראיה עמ' 932-917 בשינויים קלים.

בכלל, ובפרט ע"י פיוס ותפילה. ואינן מסתלקות כ"א ע"פ אותן התשובות שעל ידן התפילה מתישבת, שכללותן הן שתי אלו הידיעות: האחת, שהתפילה היא בנויה על הרגשת הנפש, ולא על השכל, וכל הגדרים הללו וגזירותיהם, וכל השלילות שלגבי האלהות, הכל בא מצד השכל, ואין התפילה מקושרת עם כל פרטיהם. והשנית, שבאמת כל היחוש בין האדם לקונו, הוא מצד גזירה ושפע של המצאה אלהית, וההמצאה הזאת גוזרת היא למלאות את כל התפקידים של האדם בהנהגה האלהית בעולם, ואחד מהתפקידים החשובים הוא נתינת מקום לתפילה, שע"כ יש באמת מקום גדול לתפילה, והיא עומדת ברומו של עולם. וכל הסעיפים של כוונות התפילה מסתעפים מאלה השרשים, וכפי הרחבתם והעמקתם הם שוללים את המחשבות הזרות, ועושים את התפילה לתפילה זכה.

ג. החושב בתפילה, שמשנה את הענין האלהי, ה"ז מחרף ומגדף. והחושב שאינו משנה אלא את עצמו, ה"ז מקטין את ערך התפילה, ועמה יחד את כל הערך של העבודה האלהית. אבל המכוון, שהוא פועל לשנות את עצמו לטוב, וע"י היחש שעצמות הווייתו משתנה, משתנה כל הערך של כל ההויה אליו לעילוי ולטוב, כי ההויה כולה מתפעלת מאחד מחלקיה הרוחניים היחוד, וכל מה שהתוכן הרוחני המביא את החליפות הוא יותר נעלה ויותר כולל, כן השינויים הם יותר עצומים ויותר פועלים בשפעת טובם, זהו העובד בכוונה הראויה, שהנפש מתמלאה ממנה, והעולם מתברך.

התפילה לדורנו

ד. עיקר הסרת הלב מן התפילה הנהוגה בדור זה, היא מפני שנקודת החיים של כנסת ישראל נתגברה, וחפץ הטוב הכללי נתאמץ בקרבה, והתפילה היא כרוכה תמיד עם הרעיון העתיק, שהצד השלילי של החלשת הרצון גובר עליה, ועל כן אין הדור מוצא בקרבה את גבורתה ויפיה. לגלות אנו צריכים את הצד של האור, את אותו הצד שגנוז שם החפץ הטוב, ולכרוך את התפילה עם הרעיון של הגברת הרצון. אז ינהרו רבים אל התפילה, וממילא תבא ג"כ המטרה של החלשתו של הרצון המכווער.

פעולת התפילה

ה. התפילה, היא עושה מהפכה ממש בעולם הפנימי לטובה, ולעומתה מתגדלת המהפכה לטובה בעולם החיצוני כולו, ביחוד באותם הקוים ששני העולמות מתחברים הם זה בזה. ונמשלה תפילתן של צדיקים כעתר, מה עתר זה מהפך את התבואה, אף תפילתן של צדיקים מהפכת מדותיו של הקב"ה ממדת רגזנות למדת רחמנות.

הרמת הכוחות והמידות

ו. התפילה והתורה בקול ובדיבור מלא, מרימה היא את כחות החיים למרום הרוחניות הכמוסה, והמדות הפגומות מתתקנין על ידן.

כח המדמה

ז. בתפילה ובמצות בונים את כח המדמה, שיהיה טהור וחזק, וראוי להיות מבוסס עליו השכל הפועל.

ח. צריך בכל יום לטהר את כח המדמה ולהעלותו. למטרה זו אנו צריכים להתפלל. אין לשער את הזוהמא ההולכת ומתרבה בנפש הפרט, ובנפש האומה בכללה, ובנפש האנושיות, ובנפש החיה הכללית, של החיים עמנו, ועם הנפש הכללית של ההויה, ע"י החדלון מטהר תמיד את כח המדמה. כח זה עשוי להיות מקבל טומאה אם לא נשתדל להעלותו בתדירות. דבר אין לשכל עמו. השכל עומד הוא בטהרתו מצד עצמו. הוא צריך רק להיות מקושר עמנו. אנו צריכים להיות מוארים מאורו, ע"י העסק התמידי בעסקי שכל, במושכלות של אמת, בתורה וחכמה. אבל הכח הדמיוני, הוא צריך טהרה והתעלות, ובכל פרק ופרק מפרקי הזמן הוא צריך אימוץ והארה. על כן אנו צריכים לברכות, להודאות ולתפילות, בעתים מזומנות. ואשרי הנזהר בהם בכונה טובה. הוא מאיר את עצמו, ואת העולם כולו.

כח הרצון

ט. כשמתפללים מתעלה הרצון, והרצון הוא התמצית היסודית של החיים. על כן מתעלים החיים כולם וכל ההויה, ע"י עלית הרצון, עד שהכל מתעדן, והכל מתמתק. והמיתוק מגיע עד עמקי תחתית, ואפילו חיבי גיהנם נחים הם, מפני שהופעת החסד והטוב של התפילה, ממתקת היא את כל הרע כולו, עם כל שרשיו וענפיו.

י. התפילה באה לברר את הרצון. רוח הבהמה מעורב ברוח האדם, ומעלים ע"י שפיכת הנפש את רוח האדם, שיעמד בטהרתו, בלא עירוב סיגי, רוח הבהמה.

אימוץ הרצון הטוב והחלשת הרע

יא. התפילה היא פועלת אימוץ הרצון, וחלישות הרצון. כלומר, אימוץ הרצון הטוב, המוסרי, הקדוש, וחלישות הרצון הפראי, הרע. להמטרה של חלישות הרצון, אין צריך כ"כ הרמת התכונה הנפשית. ההכרה שהמוסר הוא נשחת אצלו, שהאדם מרגיש בעצמו, מסבבת לו יגון פנימי, ונפשו נפולה בקרבו, וכשהוא מתנפל בתפילתו, הרצון של הרע נחלש, ועושה את פעולתו לטובה גם אחר התפילה, בשוק החיים. לא כן הוא עם אימוץ הרצון. ההכרה בטוב, וההתעוררות להגבירו, צריכה הארת רוח גדולה. ולפעמים ע"י מה שהאדם קובל תמיד על נפשו, וחושד את עצמו

בפריעת מוסר, הוא מחזיק את כל נטיה של אימוץ, לרעה ומזקת. וצריך ע"ז חשבון ברור, והארות גבורה, שידע את הצד הטוב שבקרבו, שתעודתו היא שיתרומם ע"י התפילה ויוסיף אומץ.

חלקים בתפילה

פרשת הקרבנות

יב. בית המקדש, בתור מרכז הכוחות של האומה, ומקור החיים הרוחניים של כל יחיד ממנה, מצד החזיון המורגש, המרהיב עין בפינו, ומנשא את הרעיון בעזוז איומו, צריך הוא להבנות ברוח בכל יום אצל כל יחיד מישראל, כדי להשאיב את נפשו במלא חייה בתוכיות האומה במצבה השלם. אז ישובו להיחיד כוחותיו הנפשיים הרעננים, שחיי האמונה וחום ההרגש ואורו פורחים בהם בפרחי חמד, של שלל צבעים נחמדים למאד. תעודה זו מתכוננת בפועל ע"י סדר היום של הקרבנות הנאמרות לפני התפילה, פרשת הכיור, התמיד, הקטורת. זורעים הם את הגודל האלהי שבבית הגדול והקדוש במעמקי הנשמה, קרוב למדת השיגוב שהיתה לכל יחיד בעת היות האומה חיה, ומקדשה בתוכה על אדמתה. גרעיני התשוקה אל השלמתה של האומה בתכונתה הרוחנית, הולכים הם ועושים את פירותיהם על תלמי הלב. הם הולכים ורבים, משתרגים עם כל המון הרעיונות הטובים המתיחשים לתכונה המרכזית הזאת. וכנסת ישראל נבנית ברוח בנין איתן, בכחה לאלהים, אשר יתן לה עצמה מצד ההוד הנצחי האצור בסגולת מאוייה, יותר מהמון בנינים חמריים ומוסדות לאומיים של חול, המאמצים כח כל לאום, אשר רק על בשרו וחילו הגשמי יחיה. אהבת אלהים התמימה והנשאה מתעוררת ומתיצבת, חיה בעז גדול בנשמת האומה, ע"י זכרונותיה מימי קדם, בהיות נר אלהים תמים עמדה. והאידיאליות של זכר נשגב זה, דולה ממעמקים כל רעיון נחמד, וכל משאת נפש כבירה וקדושה, ומצבת לעיני האומה בכללה את ערכה האלהי הגדול, שממלא הוד והדר את כל חדרי לב של כל יחידי בניה.

בין פסוקי דזמרא לק"ש

יג. בפרק המעביר את רעיון המתפלל בין פסוקי דזמרא לברכות ק"ש, ?? הוא פועל הפגישה האדירה של שני עולמות, עולם היצירה האמנותית, השירית, ההרגשית, של הדמיון העשיר, החי וקיים, המקבל את שפעו מכל רשמי העולמים המוחשים ותוכני חייהם, לעולם המחשבה והרוחניות העליונה, הנברא בדבר ד', ברוחו ובמאמרו המחשבי, שהוא מתנשא ומתרומם, מתקדש ומתעלה מכל גבול. ושירי זמרה ורוממות מחשבה מתאחדים במלא עולמים, ומשביעים צחצחות ודישון עונג את העובד, המתהלך בארצות החיים הפנימיים ברוחו ותם דרכו, באור נשמתו וחדות

רוחו ונפשו. אור חי העולמים מופיע בזיוו, וכולו אומר כבוד, והנשמה מתלהבת, ומתמלאה מנוחה, גבורה, עז וחיים, שקט ושירה עליונה, מלאה דעה וחכמה, עצה וגבורה, הוד ותפארת. ובכל לב חפצה היא להביע את רגשי גילתה, והכרת תודתה, ברב זיו וחסד פנימי מקורי, לברך את ד' המבורך. וההשפעה הנשמטית של חי השעה, מציגה בגודל רוח, וידיעה מתעלה ממעל לכל קץ, קצב, ומדה עולמית וזמנית, ומברכת ברכת עולמים, למקור חי העולמים, ברוך ד' המבורך לעולם ועד.

קדיש בין חלקי התפילה

יד. ביחוד צריכים חידוש הארה שכלית בין פרקי התפילה, וזהו יסוד הקדיש בין ארבעה החלקים המפורסמים, תפילת העשיה, היצירה, הבריאה, האצילות. אלא שביום, בין בריאה לאצילות א"צ שום הפסק, ודוקא התכיפות משובחת.

תהילה ותפילה

טו. כל הגות לב, יש לה מקומה. כשאנו אומרים תפילה, הננו עומדים במצב כזה, שהיחש של הופעת החיים, מופיע בנו ע"י צינור כזה שיש לו יחש עם הבעת הרצון להטבת המצב. ולפעמים אנו עולים, והעולם משתקף לנו בכל הודו, הכל טוב ויפה, ואז אנו אומרים תהילה תחת תפילה. כל הגות לב, יש לה מרחב רוחני מיוחד, שאנו מטביעים עליו חותם של שם מיוחד, ורזי עולם משתקפים מכל מרחב ע"פ ערכו.

תפילה כרשות

טז. התפילה, היא צריכה להיות כ"כ נובעת מקירות הלב, עד שכל חיוב עושה אותה קבע, וזהו יסוד שיטת הסוברים שאין לתפילה עיקר מה"ת. על כן, החלק המובחר ביחש לתפילה היא תפילת ערבית, שגדלה היא במה שהיא רשות, ותפילה נקיה מכל צד קבע נקראת פגיעה, ויפגע במקום, מדת יעקב, שבית תפילה יקרא בית אלהיו לכל העמים, ביום אשר יהפך לכל העמים שפה ברורה לקרא כולם בשם ד'. ור"ת שפה ברורה, ש"ב, גם בתמורה של א"ת ב"ש, הם ש"ב, ורק המקום מחליפים, ולא הענין, כי ממזרח שמש עד מבאו גדול שם ד', וידעו ממערב את שם ד' וממזרח שמש את כבודו. כי יבא כנהר צר, העוקר כל חיוב, רוח ד' נוססה בו, להרים את דגל הרשות, הנבחר מכל, סוד קירוב הר סיני בלא מ"ת דוקא. הביאני אל בית היי"ן, זה סיני, ודגלו עלי אהבה, אהבה ממש. והעז כלול בראשי תיבות והטל בסופם. אך טוב וחסד ירדפוני כל ימי חיי ושבתני בבית ד' לאורך ימים, והאורך ימים ביסודו המוחלט הוא אהבה ועונג, שמתעלה מכל חובה והכרח.

ענינים שונים

תפילה וקרבנות

יז. התפילה, המתקונה בערך שוה לתוכן הפנימי של הקרבנות, היא מתדמה לו ג"כ בסימבוליותה ובעובדא הפועלת שלה. שניהם יחד עושים את התפילה לחטיבה חיה, פועלת בעולם, והם מטביעים בה את החותם האצילי הישראלי, הספוג כולו מאור הידיעה האלהית, בצורה טהורה, מלאה אור חיים אידיאליים, הפונים לעומת הנצח, המתעלה וסופג בקרבו את העולמיות בצורה מעולה, עליונה, הפועל זיכוד וצחצוח על כל ערכי העולם, האדם והחיים וכל ההויה כולה. ישראל עוד ישוב להתפלל ולרנן רנת קודש, בשמחת עולם, בשמחת צדיקים הששים בגילת אל עליון וכל יצורים כולם.

צפיית התפילה ברוחה"ק

יח. ברוה"ק מקשיבים ממש, איך כל דיבור ודיבור של תפילה ושל ברכה, אפילו כשיוצא בחשאי, משמיע קול רעש גדול. ולפי הטהרה והצחצחות של רוה"ק, ככה מתגלה התוכן של התגלות קולות האדירים, בריבוי הפרטים ובחן צורתם.

תפילת הצדיק

יט. הצדיק שנשמתו גדולה מאד, יש לו תביעה פנימית, שכל תפילתו תהיה ע"פ עומק הדעת הבהירה, והדמיון ישמש בה רק שימוש נטפל. וכשע"פ סבות שונות איננו מכיר את ערכו, וחפץ הוא להתפלל כאחד העם, בתפילה בנויה ע"פ הדמיון השטחי, מרגיש הוא אז מכאובי נשמה לאין שיעור. ודין כל מחשבות הקודש ורגשותיהם, כדין התפילה.

תורה ותפילה באדם ובעולם

כ. כמו שבאיש הפרטי, המסיר אזנו משמע תורה גם תפילתו תועבה, כן הוא בכלל העולם, לפי אותה המדה שהעילוי של התורה חסר לו לפי ערכו, מתעבת אצלו התפילה. ואי אפשר להחזיר לתפילה את זיוה וכבודה, כ"א ע"י הרמת קרן התורה בצדה העליון, שאז יושקטו כל השאלות הסוערות, שהן מסתערות תמיד על התוכן של התפילה, ושעל מושג העבודה האלהית בכלל, וממילא תשוב הטבעיות הנשמטית, המבקשת לה את טל החיים של התפילה, לאיתן מעמדה.